

การนำระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมาใช้ในประเทศไทย

Implementing Proportional Representation in Thailand

นิติธรรม จิตสงค์

Nititham Jitsong

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Faculty of Law, Thammasat University

E-mail: nititham.jitsong@gmail.com

Date Received : 23 June 2023 Date Revised : 3 August 2023

Date Accepted : 3 August 2023 Date Published online : 27 September 2023

บทคัดย่อ

ประเทศไทยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงระบบเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วหลายครั้ง นับตั้งแต่การใช้ระบบเสียงข้างมาก ระบบผสมคู่ขนาน ระบบจัดสรรปันส่วนผสม และการกลับไปใช้ระบบผสมคู่ขนานอีกครั้งในปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีเสถียรภาพของระบบการเมืองได้ เนื่องจากระบบเลือกตั้งไม่สะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนทั้งฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสัดส่วน จนนำไปสู่การมีผู้แทนราษฎรที่ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาลักษณะสำคัญของระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ เกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง ลักษณะสำคัญของระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน (Proportional Representation) 2 ระบบ ได้แก่ (1) ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ (Party-list proportional representation; List-PR) ผ่านกรณีศึกษาประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ และประเทศสวีเดน และ (2) ระบบสัดส่วนผสม (Mixed-member proportional; MMP) ผ่านกรณีศึกษาประเทศเยอรมัน ประเทศนิวซีแลนด์ และระบบเลือกตั้งตามร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 ฉบับเสนอสภาพัฒนาปฏิรูปแห่งชาติ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับระบบผสมคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 จากการศึกษาพบว่าระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมีศักยภาพที่จะสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนและนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพได้ดีกว่าระบบผสมคู่ขนาน แต่การจะนำมาใช้ในประเทศไทยจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางประการเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยด้วย

คำสำคัญ : ระบบเลือกตั้ง ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ ระบบสัดส่วนผสม

Abstract

Thailand has undergone many changes to the electoral system for members of the House of Representatives. From the use of the plurality systems, the mixed-parallel systems, the mixed-member apportionment system, to the return to the use of the mixed-parallel system once again in the present. However, this has not been able to solve the inefficiency and instability of the political system due to the electoral systems had not reflected the will of the people, both the majority and the minority, adequately in proportion. Resulting in having representatives who do not eagerly respond to the needs of the people.

This article aimed to examine the key characteristics of different types of electoral systems, criteria for judging electoral systems, and the key features of two proportional representation systems. Which includes (1) party-list proportional representation (List-PR) from case studies of Norway, Finland, and Sweden. And (2) mixed-member proportional (MMP) from case studies of Germany, New Zealand, and the electoral system according to the draft Constitution of 2558 B.E. (2015) proposed to the National Reform Assembly. This was to conduct a comparative analysis with the current mixed-parallel system according to the Constitution of 2560 B.E. (2017), as amended in 2564 B.E. (2019). The study found that proportional representation systems have the potential to reflect the will of the people and lead to an efficient and stable political system better than the mixed-parallel system. However, to implement these systems in Thailand, there must be some modifications to align with the characteristics of Thailand's political and administrative structure.

Keywords: Electoral system, Mixed-member majoritarian (MMM), Proportional representation (PR), Party-list proportional representation (List-PR), Mixed-member proportional (MMP).

บทนำ

การเลือกใช้ระบบเลือกตั้งหรือการออกแบบระบบเลือกตั้งในแต่ละประเทศนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศ ซึ่งรวมไปถึงบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองและเป้าหมายของแต่ละประเทศ เนื่องจากเมื่อพิจารณาตามทฤษฎีกฎหมายสามยุคแล้ว กฎหมายว่าด้วยระบบเลือกตั้งมีลักษณะเป็นกฎหมายเทคนิค แต่ละประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทนจึงใช้ระบบเลือกตั้งที่แตกต่างกันและมีการกำหนดรายละเอียดเชิงเทคนิคแตกต่างกันไปด้วย แต่ก็จะมีการกำหนดหลักการพื้นฐานของการเลือกตั้งไว้ใกล้เคียงกันซึ่งโดยทั่วไปแล้วประกอบไปด้วยหลักการเลือกตั้งโดยทั่วไป

โดยเสมอภาค โดยตรง โดยลับ และโดยเสรี (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2564, น. 351) นอกจากนี้ในบางประเทศยังได้มีการพัฒนาหลักการเลือกตั้งโดยโปร่งใสขึ้นด้วย (ปูนเทพ ศิริบุษย์, 2561, น. 303)

ในประเทศที่มีการปกครองระบบรัฐสภา (Parliamentary system) ประชาชนไม่ได้เลือกตั้งหัวหน้ารัฐบาล (นายกรัฐมนตรี) โดยตรง แต่เลือกตั้งผู้แทนให้เข้าไปใช้อำนาจหน้าที่ในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติและลงมติเห็นชอบผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การเลือกตั้งจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลไกแปลง “เจตนารมณ์ของประชาชน” ให้กลายเป็นจำนวน “ผู้แทนราษฎร” ที่จะเข้าไปใช้อำนาจหน้าที่ตามกลไกการปกครองระบบรัฐสภา สำหรับประเทศไทยที่มีการปกครองระบบรัฐสภาและรัฐสภาประกอบไปด้วย 2 สภา คือ “สภาผู้แทนราษฎร” มีสมาชิกจำนวน 500 คนที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรง และ “วุฒิสภา” มีสมาชิกจำนวน 200 คนที่มาจากการเลือกตั้งโดยอ้อม (แต่ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 269 กำหนดให้สรรหาและแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คนตามคำแนะนำของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และกำหนดให้มีวาระ 5 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. 2562-2567) การเลือกตั้ง สส. จึงเป็นจุดเกาะเกี่ยวโดยตรงทางการเมืองเพียงจุดเดียวที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐหรือการเข้าสู่อำนาจรัฐในระดับชาติ

ประเทศไทยได้เคยมีการเปลี่ยนแปลงระบบเลือกตั้งมาแล้วหลายครั้ง นับตั้งแต่การใช้ระบบเสียงข้างมากในช่วง พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2539 การใช้ระบบผสมคู่ขนานในช่วง พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2557 การใช้ระบบจัดสรรปันส่วนผสมหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และการกลับไปใช้ระบบผสมคู่ขนานอีกครั้งหนึ่งภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญใน พ.ศ. 2564 โดยระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนานปัจจุบันมีลักษณะสำคัญ 10 ข้อดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 2 คะแนน ได้แก่ คะแนนที่ 1 สำหรับเลือกตั้งผู้สมัครในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง คะแนนที่ 2 สำหรับเลือกตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ โดยที่การนับคะแนนเสียงและการคำนวณผลการเลือกตั้งของการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบทำโดยคู่ขนานกันและไม่มีความสัมพันธ์กัน (2) สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวม 500 คน แบ่งเป็น สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 400 คน และ สส. แบบบัญชีรายชื่อ 100 คน คิดเป็นอัตราส่วน 4 ต่อ 1 (3) ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดา (4) โดยแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตละคนจำนวน 400 เขต (5) ส่วนในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อใช้ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง (Party-list PR) โดยใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบปิด (Closed-list) (6) มีประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง (7) ใช้วิธีเหลือเศษสูงสุด (Largest remainder method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ (8) และไม่มีเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำ (9) ผู้สมัครไม่สามารถลงสมัครในการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบพร้อมกันในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งเดียวกันได้ (10) พรรคการเมืองจะต้องแจ้งบัญชีรายชื่อผู้ที่พรรคการเมืองจะเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรีจำนวน 1 ถึง 3 คน จึงจะเสนอให้ผู้นั้นเป็นนายกรัฐมนตรีได้ โดยที่ผู้นั้นไม่ต้องรับเลือกตั้งเป็น สส. ก็ได้ และนายกรัฐมนตรีต้องได้รับมติเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยมติเสียงข้างมากเด็ดขาด (แต่ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 272 กำหนดให้ใน พ.ศ. 2562-2567 นายกรัฐมนตรีต้องได้รับมติเห็นชอบจากที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาซึ่งประกอบไปด้วย สส. และ สว. รวม 750 คน ด้วยมติเสียงข้างมากเด็ดขาด)

แม้ว่าเคยมีการเปลี่ยนแปลงระบบเลือกตั้งมาแล้วหลายครั้ง แต่ระบบเลือกตั้งก็ยังไม่สะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนทั้งฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสัดส่วน ส่งผลให้ผู้แทนราษฎรที่ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชนมุ่งต่อรองทางการเมืองจนเกิดปัญหาทางการเมืองต่าง ๆ เช่น ปัญหาประชุมสภาล่มเป็นประจำ (ไอลอว์, 2565) หรือปัญหาพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลไม่สามารถดำเนินนโยบายตามที่ได้หาเสียงไว้ได้ (ประชาไท, 2565) ปัญหาทางการเมืองเหล่านี้ถูกใช้เป็นข้ออ้างในการไม่เคารพสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนโดยผู้ปกครองและการก่อรัฐประหารที่เกิดขึ้นหลายครั้งจนส่งผลให้ประเทศไทยยังถูกจัดให้เป็น “ประชาธิปไตยบกพร่อง” ตามดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index) (Economist Intelligence Unit, 2023) “ไม่เสรี” ตามรายงานเสรีภาพในโลก (Freedom in the World Report) (Freedom House, 2023) “รัฐเผด็จการที่มีการเลือกตั้ง” ตามดัชนีความหลากหลายของประชาธิปไตย (Variety of Democracy Indices) (Varieties of Democracy Institute, 2023)

เป็นที่ยอมรับกันในทางวิชาการว่าระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนถือเป็นระบบเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2564, น. 359) เนื่องจากเป็นระบบที่สะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนผ่านการนำคะแนนเสียงของประชาชนมาคำนวณเพื่อให้ได้ผู้แทนราษฎรตามสัดส่วนที่ประชาชนได้ออกเสียงลงคะแนนให้แก่พรรคการเมืองแต่ละพรรคอย่างใกล้เคียงมากกว่าระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมากที่คะแนนเสียงของผู้ที่ไม่ได้รับเลือกตั้งจะไม่ได้ถูกนำมาคำนวณด้วย และเมื่อทำการสำรวจประเทศที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศ “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” ตามดัชนีประชาธิปไตยจำนวน 24 ประเทศ พบว่ามี 14 ประเทศใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน 5 ประเทศ ใช้ระบบเสียงข้างมาก 3 ประเทศ ใช้ระบบสัดส่วนผสม และ 2 ประเทศใช้ระบบผสมคู่ขนาน (Economist Intelligence Unit, 2023; Reynolds, Reilly, & Ellis, 2008, pp. 169-171; Inter-Parliamentary Union, 2022) ดังนั้นระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนจึงมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างสมดุลระหว่างการสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนและการส่งเสริมให้เกิดระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพตามแนวทางประชาธิปไตยได้ดีกว่าระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมาก อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมากไม่เป็นระบบเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็ระบบเลือกตั้งประเภทใดหากถูกนำไปใช้ในการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรมและผลการเลือกตั้งสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนทั้งฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ย่อมถือว่าเป็นระบบเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยได้เช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาทำความเข้าใจข้อความคิดทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้งและระบบเลือกตั้ง ซึ่งรวมไปถึงลักษณะสำคัญของระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ เภณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง กรณีศึกษาระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน 2 ระบบ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับระบบผสมคู่ขนานที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในประเทศไทย

สมมติฐานของการศึกษา

ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมีศักยภาพที่จะสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนและนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพได้ดีกว่าระบบผสมแบบคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 อย่างไรก็ตามการจะปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในประเทศไทยจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางประการเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศด้วย

ขอบเขตของการศึกษา

บทความฉบับนี้ศึกษาระบบเลือกตั้งผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ สำหรับประเทศที่ใช้ระบบสภานิติบัญญัติจะทำการศึกษาระบบเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่าง โดยไม่ได้ทำการศึกษาระบบการได้มาซึ่งวุฒิสภาหรือสภานบน ส่วนสำหรับประเทศที่ใช้ระบบสภานิติบัญญัติเดียวจะทำการศึกษาระบบเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภา และวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน บนพื้นฐานว่าประเทศไทยมีการปกครองระบบรัฐสภา มีรูปแบบของรัฐเป็นรัฐเดี่ยว และบัญญัติระบบเลือกตั้งไว้ในรัฐธรรมนูญ

วิธีการศึกษา

บทความฉบับนี้ดำเนินการโดยวิธีการศึกษาทางเอกสารจากตำรา หนังสือ วารสาร บทความวิชาการ งานวิจัย และข้อมูลสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ตทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยในหัวข้อที่ 1 ศึกษาลักษณะสำคัญของระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ เกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง ในหัวข้อที่ 2 ศึกษาลักษณะสำคัญของระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน 2 ระบบ คือ ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อและระบบสัดส่วนผสมผ่านกรณีศึกษาต่างประเทศ และวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบผสมคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 กับระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน และในหัวข้อที่ 3 ศึกษาแนวทางการปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในประเทศไทย ซึ่งรวมถึงศึกษาปัจจัยแวดล้อมอื่นที่สำคัญต่อการเลือกตั้ง สส. ด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การนำเสนอแนวทางการปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในประเทศไทยในบทความฉบับนี้จะสามารถนำไปต่อยอดการศึกษาและการนำเสนอแนวทางการปฏิรูประบบเลือกตั้ง สส. ในประเทศไทยได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไปในอนาคต

1. การเลือกตั้งและระบบเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทน เนื่องจากการเลือกตั้งเป็นกลไกที่จะทำให้หลักเสียงข้างมากที่มีการคุ้มครองเสียงข้างน้อยในระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้จริง

(วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2564, น. 350) ระบบเลือกตั้ง (Electoral system) จึงเป็นกลไกแปลง “เจตนารมณ์ของประชาชน” ให้กลายเป็น “คะแนนเสียงเลือกตั้ง” (Electoral votes) และในที่สุดกลายเป็นจำนวน “ผู้แทนราษฎร” ที่จะเข้าไปใช้อำนาจหน้าที่ตามกลไกของระบอบประชาธิปไตย การออกแบบระบบเลือกตั้งจึงส่งผลกระทบต่อกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งที่รวมไปถึงวิธีการออกเสียงลงคะแนน วิธีการนับคะแนน คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คุณสมบัติของผู้มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้ง และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเลือกตั้ง หากมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการออกเสียงลงคะแนนหรือวิธีการคำนวณผลการเลือกตั้งก็จะทำให้ผลลัพธ์ว่าใครจะได้รับเลือกตั้งหรือพรรคการเมืองใดจะเข้าสู่อำนาจรัฐ (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2008, p. 5) และเป็นเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งก็จะส่งผลถึงการกำหนดตัวนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาลในระบบรัฐสภาด้วย เนื่องจากระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออกเสียงลงคะแนนของผู้เลือกตั้ง การหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยในหัวข้อนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 หัวข้อย่อย คือ 1.1. ประเภทของระบบเลือกตั้ง และ 1.2 เกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง

1.1 ประเภทของระบบเลือกตั้ง

การแบ่งประเภทระบบเลือกตั้งสามารถพิจารณาได้จากหลายปัจจัย เช่น วิธีการออกเสียงลงคะแนน วิธีการนับคะแนน หรือวิธีการตัดสินผู้ที่จะได้รับเลือกตั้ง เป็นต้น ทำให้โดยหลักการแล้วจะสามารถแบ่งระบบเลือกตั้งออกได้เป็นหลากหลายประเภทจนนับไม่ถ้วน แต่โดยทั่วไปแล้วมีการแบ่งระบบเลือกตั้งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ระบบเสียงข้างมากและระบบสัดส่วน และเมื่อมีการนำ 2 ระบบนี้มาใช้ร่วมกันเรียกว่าระบบผสม (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2008, pp. 27-33)

ระบบเสียงข้างมาก (Plurality/Majority system) มีลักษณะทั่วไป คือ ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดเป็นผู้ชนะเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้ง ปัจจุบันถูกใช้ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในประมาณ 2 ใน 5 ของประเทศทั่วโลก เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศฝรั่งเศส และประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดโดยไม่จำเป็นต้องได้รับคะแนนเสียงเกินครึ่งเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง เรียกว่า ระบบเสียงข้างมากธรรมดา (2) ผู้สมัครจะต้องได้รับคะแนนเสียงเกินครึ่งด้วยจึงจะเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง เรียกว่า ระบบเสียงข้างมากเด็ดขาด

ระบบสัดส่วน (Proportional Representation; PR) มีลักษณะทั่วไป คือ มีการจัดสรรผู้แทนราษฎรให้แก่พรรคการเมืองตามสัดส่วนของคะแนนเสียงที่แต่ละพรรคการเมืองได้รับจากการเลือกตั้ง ปัจจุบันถูกใช้ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในประมาณ 2 ใน 5 ของประเทศทั่วโลก เช่น ประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ และประเทศสวีเดน เป็นต้น โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ระบบสัดส่วนพรรคการเมืองหรือระบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมือง (Party-list PR) (2) ระบบสัดส่วนผู้สมัครหรือระบบหนึ่งคะแนนถ่ายโอนได้ (Single Transferable Vote; STV)

ระบบผสม (Mixed system) มีลักษณะทั่วไป คือ เป็นการนำระบบเสียงข้างมากและระบบสัดส่วนมาใช้ร่วมกัน ปัจจุบันถูกใช้ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในประมาณ 1 ใน 5 ของประเทศทั่วโลก โดยอาจแบ่งออก

ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ใช้ร่วมกันแบบคู่ขนานโดยไม่มีการชดเชยสัดส่วน เรียกว่า ระบบผสมคู่ขนาน (Mixed-parallel system) หรือระบบเสียงข้างมากผสม (Mixed-member majoritarian system; MMM) เช่น ระบบเลือกตั้งในประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย เป็นต้น (2) ใช้ร่วมกันโดยมีการชดเชยสัดส่วนและนับได้ว่าเป็นระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนด้วย เรียกว่า ระบบสัดส่วนผสม (Mixed-member proportional system; MMP) เช่น ระบบเลือกตั้งในประเทศเยอรมัน ประเทศนิวซีแลนด์ เป็นต้น

1.2 เกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง

โดยพื้นฐานแล้วระบบเลือกตั้งต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานและมาตรฐานสากลของการเลือกตั้ง ซึ่งประกอบไปด้วยหลักการเลือกตั้งโดยทั่วไป หลักการเลือกตั้งโดยเสมอภาค หลักการเลือกตั้งโดยตรง หลักการเลือกตั้งโดยลับ หลักการเลือกตั้งโดยเสรี และหลักการเลือกตั้งโดยโปร่งใส นอกจากนี้ระบบเลือกตั้งต้องมีความชอบธรรมเพื่อให้ประชาชนสามารถมั่นใจและเชื่อมั่นได้ว่าระบบเลือกตั้งเป็นระบบที่จะนำไปสู่การเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม ซึ่งทำได้โดยการส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเลือกตั้ง หรือหากจะมีการปฏิรูประบบเลือกตั้งก็ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุดซึ่งรวมไปถึงกระบวนการออกแบบระบบเลือกตั้งและการทำประชามติก่อนการประกาศใช้ระบบเลือกตั้งใหม่ด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากระบบเลือกตั้งไม่ได้เป็นเพียงกติกาที่พรรคการเมืองหรือผู้สมัครแข่งขันกันเพื่อเข้าสู่อำนาจรัฐตามกระบวนการประชาธิปไตยเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ประชาชนแสดงเจตนารมณ์ในการกำหนดทิศทางของประเทศ และเป็นกระบวนการได้มาซึ่งความชอบธรรมในการใช้อำนาจรัฐจากประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย ผ่านการมีผู้แทนในเชิงภูมิศาสตร์ เชิงอุดมการณ์ ผู้แทนของพรรคการเมือง และผู้แทนความหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2008, p. 9)

ในการพิจารณาเกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้งนั้น อาจทำได้โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่จัดทำโดยองค์กรระหว่างประเทศอย่าง International IDEA ซึ่งเป็นองค์กรที่สนับสนุนการมีประชาธิปไตยที่ยั่งยืนทั่วโลก ก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1995 และได้จัดทำเกณฑ์การออกแบบระบบเลือกตั้งไว้เพื่อเป็นแนวทางให้แก่ประเทศต่าง ๆ ที่กำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนผ่านระบบเลือกตั้ง โดยเสนอว่าระบบเลือกตั้งควรสอดคล้องกับปัจจัย ดังต่อไปนี้ (1) การจัดให้มีผู้แทนราษฎร (2) การทำให้การเลือกตั้งเข้าถึงได้และมีความหมาย (3) การจัดให้มีแรงจูงใจสำหรับการประนีประนอม (4) การอำนวยความสะดวกให้มีรัฐบาลที่มีเสถียรภาพและมีประสิทธิภาพ (5) การทำให้รัฐบาลมีความรับผิดชอบ (6) การทำให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบ (7) การส่งเสริมพรรคการเมือง (8) การส่งเสริมฝ่ายค้านและการกำกับดูแลฝ่ายนิติบัญญัติ (9) การทำให้กระบวนการเลือกตั้งยั่งยืน (10) การคำนึงถึงมาตรฐานระหว่างประเทศ (Reynolds, Reilly, & Ellis, 2008, pp. 9-15)

นอกจากนี้ยังอาจทำการพิจารณาได้จากประสบการณ์การปฏิรูประบบเลือกตั้งของต่างประเทศ เช่น การปฏิรูประบบเลือกตั้งของประเทศนิวซีแลนด์ในช่วง ค.ศ. 1985-1996 โดยคณะกรรมการปฏิรูประบบเลือกตั้งของนิวซีแลนด์ ได้จัดทำเกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้งขึ้นเพื่อใช้ประเมินระบบเลือกตั้งประเภทต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัย ดังต่อไปนี้ (1) ความยุติธรรมระหว่างพรรคการเมือง (2) การมีตัวแทนของ

ชนกลุ่มน้อยและกลุ่มผลประโยชน์พิเศษอย่างมีประสิทธิภาพ (3) การมีตัวแทนของชาวเมาร้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) การบูรณาการทางการเมือง (5) การมีตัวแทนของพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ (6) การมีส่วนร่วมของผู้เลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพ (7) รัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ (8) รัฐสภาที่มีประสิทธิภาพ (9) พรรคการเมืองที่มีประสิทธิภาพ (10) ความชอบธรรมของระบบเลือกตั้ง (Royal Commission on the Electoral System, 1986, pp. 11-12)

จากการศึกษาเกณฑ์การออกแบบระบบเลือกตั้งของ International IDEA และเกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้งในรายงานของคณะกรรมการการปฏิรูประบบเลือกตั้งของนิวซีแลนด์สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นเกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง 3 เกณฑ์

เกณฑ์ที่ 1 ประชาชนสามารถออกเสียงลงคะแนนได้ตรงตามความต้องการและผลการเลือกตั้งสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนหรือไม่ โดยพิจารณาได้จากตัวชี้วัดดังต่อไปนี้ (1) คะแนนของประชาชนแต่ละคนมีน้ำหนักเท่าเทียมกัน (2) ลดคะแนนเสียเปล่า การลงคะแนนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic voting) และผู้ชนะเสียงข้างน้อย (3) พรรคการเมืองทุกขนาดมีโอกาสเท่าเทียมกัน (4) รับประกันการมีผู้แทนที่มีประสิทธิภาพสำหรับประชาชนหลากหลายกลุ่มซึ่งรวมถึงชนกลุ่มน้อยและกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ

เกณฑ์ที่ 2 ผลการเลือกตั้งนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพหรือไม่ โดยพิจารณาได้จากตัวชี้วัดดังต่อไปนี้ (5) ส่งเสริมให้มีรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพ (6) ส่งเสริมให้มีรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพ (7) ส่งเสริมประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพของพรรคการเมืองทุกขนาด (8) ส่งเสริมประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพขององค์กรทางการเมืองอื่น ๆ

เกณฑ์ที่ 3 ระบบเลือกตั้งง่ายต่อการทำความเข้าใจและการจัดการเลือกตั้งหรือไม่ โดยพิจารณาได้จากตัวชี้วัดดังต่อไปนี้ (9) ประชาชนสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย (10) การจัดการเลือกตั้งเป็นไปได้โดยง่าย

2. ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน: กรณีศึกษาระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อและระบบสัดส่วนผสม

ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นระบบเลือกตั้งที่จำนวนผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองจะได้นั้นสอดคล้องกับจำนวนคะแนนเสียงที่ผู้เลือกตั้งได้ออกเสียงลงคะแนนให้แก่พรรคการเมือง หัวข้อนี้จึงแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อย่อย ได้แก่ 2.1 กรณีศึกษาระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ 2.2 กรณีศึกษาระบบสัดส่วนผสม และ 2.3 เปรียบเทียบระบบผสมคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 กับระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางแก้ไขที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

2.1 กรณีศึกษาระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ (Party-list proportional system)

ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อหรือระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อพรรคการเมือง (Party-list PR) มีลักษณะสำคัญ คือ พรรคการเมืองจะต้องจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมัครในสังกัดโดยเรียงลำดับผู้ที่จะได้รับเลือกตั้งไว้ล่วงหน้า ประชาชนเลือกตั้งพรรคการเมืองและพรรคการเมืองจะได้รับการจัดสรรผู้แทนราษฎรตามสัดส่วนคะแนนที่ได้รับ โดยผู้สมัครจะได้รับเลือกตั้งตามลำดับในบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองได้จัดทำไว้ และในกรณีที่

ประชาชนมีสิทธิเปลี่ยนแปลงการจัดลำดับบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองได้ เรียกว่า ระบบบัญชีรายชื่อเปิด (Open-list) แต่หากเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เรียกว่า ระบบบัญชีรายชื่อปิด (Closed-list)

ผู้ศึกษาเลือกกรณีศึกษาประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ และประเทศสวีเดน เนื่องจากทั้ง 3 ประเทศมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาและเป็นรัฐเดี่ยวเช่นเดียวกับประเทศไทย ทั้งยังถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามดัชนีประชาธิปไตยซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประเทศไทยได้

โดยลักษณะสำคัญที่คล้ายคลึงกันของระบบบัญชีรายชื่อในทั้ง 3 ประเทศ คือ ระบบเลือกตั้งที่มีพื้นฐานเป็น “ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนที่ใช้ระบบเขตละหลายคนและมีหลายเขตเลือกตั้ง” (Proportional representation with multi-member constituencies) จึงทำให้ลดปัญหาพื้นฐานของการไม่มีผู้แทนในระดับพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ของระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนได้ อย่างไรก็ตามมีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ประเทศนอร์เวย์

ประเทศนอร์เวย์มีรูปแบบของรัฐเป็นราชอาณาจักรและเป็นรัฐเดี่ยว รัฐสภาของประเทศนอร์เวย์ (Storting) ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 169 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงทุก 4 ปี โดยนายกรัฐมนตรีไม่มีอำนาจยุบสภาและไม่มีการเลือกตั้งใหม่ภายในสมัยประชุม เดิมเคยใช้ระบบเสียงข้างมากเด็ดขาดที่มีการเลือกตั้งสองรอบ แต่ใน ค.ศ. 1919 ได้เปลี่ยนเป็นระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อจนถึงปัจจุบัน

ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อในประเทศนอร์เวย์มีลักษณะสำคัญ 7 ข้อ ดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 1 คะแนน สำหรับเลือกตั้ง “บัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมือง” ในเขตเลือกตั้งของตน (2) ใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบปิด (Closed list) ถึงแม้ว่าประชาชนมีสิทธิเปลี่ยนแปลงลำดับของผู้สมัครในบัญชีรายชื่อได้ทำให้อาจถือได้ว่ามีลักษณะเป็นการใช้ระบบบัญชีรายชื่อกึ่งเปิด (Semi-open list) แต่หากผู้สมัครได้รับคะแนนเสียงไม่เกินร้อยละ 50 ของคะแนนเสียงที่บัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองนั้นได้รับ ก็จะไม่ส่งผลเป็นการเปลี่ยนแปลงลำดับในบัญชีรายชื่อ ในทางปฏิบัติยังไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงลำดับบัญชีรายชื่อสำเร็จในการเลือกตั้งระดับชาติ (3) มีการแบ่งเขตเลือกตั้งตามเคาน์ตี (County) เป็น 19 เขตเลือกตั้ง แต่ละเขตมีผู้แทนราษฎรได้ตามสัดส่วนประชากร (4) รัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวม 169 คน แบ่งเป็นสมาชิกจากเขตเลือกตั้ง (Constituency member) 150 คน และสมาชิกปรับสัดส่วน (Leveling member; Member at large) 19 คน เขตเลือกตั้งละ 1 คน โดยพรรคการเมืองที่ได้รับการจัดสรรสมาชิกจากเขตเลือกตั้งไม่ครบตามสัดส่วนทั้งประเทศจะได้รับการจัดสรรสมาชิกปรับสัดส่วน (5) มีการกำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 4 ของคะแนนรวมทั้งประเทศ พรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองจึงจะได้รับการจัดสรรสมาชิกปรับสัดส่วน (6) ใช้วิธีค่าเฉลี่ยสูงสุดดัดแปลง (Modified Sainte-Laguë method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้งในแต่ละเขตเลือกตั้ง (7) โดยทั่วไปแล้วนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำพรรคการเมืองที่มีผู้แทนราษฎรสนับสนุนมากที่สุด โดยนายกรัฐมนตรีต้องได้รับมติเสียงข้างมากของสมาชิกทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นเพียงประเพณีการปกครองเท่านั้น (Stortinget, 2021; Valgdirektoratet, 2021)

ประเทศฟินแลนด์

ประเทศฟินแลนด์มีรูปแบบของรัฐเป็นสาธารณรัฐและเป็นรัฐเดี่ยว รัฐสภาของประเทศฟินแลนด์ (Suomen eduskunta) ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 200 คนมาจากการเลือกตั้งโดยตรงทุก 4 ปี

ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อในประเทศฟินแลนด์มีลักษณะสำคัญ 7 ข้อ ดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 1 คะแนน สำหรับเลือกตั้ง “ผู้สมัครรายบุคคล” โดยคะแนนของผู้สมัครแต่ละคนจะถูกนำไปรวมกันเป็นคะแนนของบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองหรือพันธมิตรการเลือกตั้ง (Electoral alliance) ที่ผู้สมัครสังกัด (2) ใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (Open list) โดยผู้สมัครจะถูกจัดลำดับตามคะแนนเสียงที่ได้รับมากไปหาน้อย (3) มีการแบ่งเขตเลือกตั้งตามออกเป็น 13 เขตเลือกตั้ง แต่ละเขตเลือกตั้งมีผู้แทนราษฎรได้ตามสัดส่วนประชากร (4) รัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิกรวม 200 คน (5) ไม่มีการกำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำ (6) ใช้วิธีคำนวณผลเลือกตั้ง (D'Hondt method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้ง โดยนำคะแนนที่บัญชีรายชื่อได้รับหารด้วยลำดับของผู้สมัครจะได้เป็นดัชนีเปรียบเทียบ (Comparative index) โดยที่ผู้สมัครลำดับที่ 1 หารด้วย 1 ผู้สมัครลำดับที่ 2 หารด้วย 2 ผู้สมัครลำดับที่ 3 หารด้วย 3 ต่อไปจนครบทุกลำดับ แล้วจึงนำดัชนีเปรียบเทียบของผู้สมัครในทุกบัญชีรายชื่อในเขตเลือกตั้งมาเปรียบเทียบกัน ผู้สมัครที่มีดัชนีเปรียบเทียบสูงสุดจะได้รับเลือกตั้งก่อนตามลำดับจนครบจำนวนผู้แทนราษฎรที่มีได้ในเขต (7) นายกรัฐมนตรีต้องได้รับความเห็นชอบด้วยมติเสียงข้างมากธรรมดาของรัฐสภา (Ministry of Justice Finland, 2020)

ประเทศสวีเดน

ประเทศสวีเดนมีรูปแบบของรัฐเป็นราชาณาจักรและเป็นรัฐเดี่ยว รัฐสภาของประเทศสวีเดน (Riksdag) ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 349 คนมาจากการเลือกตั้งที่จัดขึ้นทุก 4 ปี

ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อในประเทศสวีเดนมีลักษณะสำคัญ 7 ข้อ ดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 1 คะแนน สำหรับเลือกตั้ง “พรรคการเมือง” หรือ “ผู้สมัครรายบุคคล” ก็ได้ ในกรณีเลือกตั้งผู้สมัครรายบุคคลคะแนนของผู้สมัครแต่ละคนจะถูกนำไปรวมกันเป็นคะแนนของบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองที่ผู้สมัครสังกัด (2) ใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (Open list) ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนรายบุคคลเกินร้อยละ 5 ของคะแนนที่พรรคการเมืองได้รับจะได้รับเลือกตั้งก่อนตามลำดับ และเมื่อไม่มีผู้สมัครที่ได้รับคะแนนรายบุคคลเกินร้อยละ 5 แล้ว ก็ให้จัดสรรผู้แทนราษฎรตามลำดับในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมือง (3) โดยทั่วไปมีการแบ่งเขตเลือกตั้งตามเคาน์ตี (County) แต่บางเคาน์ตีถูกแบ่งออกเป็นหลายเขต รวมทั้งหมดมีจำนวน 29 เขต และโดยปกติแต่ละเขตเลือกตั้งมีผู้แทนราษฎรได้ 10-12 คน ตามสัดส่วนประชากร แต่ในบางเขตเลือกตั้ง เช่น ในการเลือกตั้งทั่วไป ค.ศ. 2022 สต็อกโฮล์มมีผู้แทนราษฎรได้ 43 คน เป็นต้น (4) รัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวม 349 คน แบ่งเป็นสมาชิกจากเขตเลือกตั้ง (Fixed constituency seats) 310 คน และสมาชิกปรับสัดส่วน (Adjustment seats) 39 คน (5) กำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 4 ของคะแนนรวมทั้งประเทศ พรรคการเมืองจึงจะได้รับการจัดสรรสมาชิกปรับสัดส่วน

แต่หากพรรคการเมืองได้คะแนนร้อยละ 12 ขึ้นไปในเขตเลือกตั้ง พรรคการเมืองนั้นก็จะได้รับการจัดสรรสมาชิกเฉพาะในเขตเลือกตั้งนั้นได้ (6) ใช้วิธีค่าเฉลี่ยสูงสุดดัดแปลง (Modified highest averages method; adjusted odd numbers method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้ง (7) นายกรัฐมนตรีต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาผ่านการลงมติเชิงลบ (Negative parliamentarism) โดยต้องได้รับมติ “ไม่เห็นชอบ” น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด (Swedish Parliament, 2023)

2.2 กรณีศึกษาระบบสัดส่วนผสม (Mixed-member proportional system)

ระบบสัดส่วนผสมมีลักษณะสำคัญ คือ มีการเลือกตั้ง 2 ประเภท (1) การเลือกตั้งผู้สมัครรายบุคคลในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง และ (2) การเลือกตั้งพรรคการเมืองเพื่อนำคะแนนเสียงไปใช้คำนวณจำนวนผู้แทนราษฎรที่แต่ละพรรคการเมืองจะได้รับตามสัดส่วนคะแนนทั่วประเทศ

ผู้ศึกษาเลือกกรณีศึกษาประเทศเยอรมันในฐานะประเทศต้นแบบของการใช้ระบบสัดส่วนผสม และประเทศนิวซีแลนด์ในฐานะประเทศที่ปฏิรูประบบเลือกตั้งผ่านการทำประชามติ โดยทั้ง 2 ประเทศมีการปกครองระบอบรัฐสภา ทั้งยังถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มประเทศประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามดัชนีประชาธิปไตย นอกจากนี้ประเทศไทยก็เคยมีความพยายามจะนำระบบสัดส่วนผสมมาใช้ โดยถูกนำเสนอในร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 ฉบับเสนอสถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ

โดยลักษณะสำคัญที่คล้ายคลึงกันของระบบสัดส่วนผสมในทั้ง 2 ประเทศและในร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 คือ สภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท แบ่งเป็น สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง และ สส. แบบบัญชีรายชื่อ อย่างไรก็ตามมีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ประเทศเยอรมัน

ประเทศเยอรมันมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา มีรูปแบบของรัฐเป็นสาธารณรัฐและเป็นสหพันธรัฐซึ่งประกอบด้วย 16 มลรัฐ ฝ่ายนิติบัญญัติของเยอรมันประกอบไปด้วย “สภาผู้แทนราษฎร” (Bundestag) และ “สภาผู้แทนมลรัฐ” (Bundesrat) แต่โดยทั่วไปไม่ถือว่าเป็นระบบสภานิติบัญญัติคู่ เนื่องจากอำนาจนิติบัญญัติของสภาผู้แทนมลรัฐมีเฉพาะร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของมลรัฐเท่านั้น โดยสภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 598 คน มาจากการเลือกตั้งที่จัดขึ้นทุก 4 ปี ด้วยระบบสัดส่วนผสมหรือที่ในเยอรมันเรียกว่า “ระบบสัดส่วนที่มีการเลือกตั้งรายบุคคล” (personalisiertes Verhältniswahlrecht; personalized proportional representation)

ระบบสัดส่วนผสมในเยอรมันมีลักษณะสำคัญ 10 ข้อดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 2 คะแนน ได้แก่ คะแนนที่ 1 สำหรับเลือกตั้งผู้สมัครโดยตรง (Direktmandat; Direct seat/Constituency seat) ในเขตเลือกตั้ง คะแนนที่ 2 สำหรับเลือกตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อของมลรัฐ (Landesliste; State list) โดยคะแนนที่ 2 จะถูกนำมาใช้เพื่อคำนวณจำนวน สส. ที่แต่ละพรรคการเมืองพึงจะได้รับทั้งหมดตามสัดส่วนคะแนนเสียงที่ได้รับทั่วประเทศ (2) สภาผู้แทนราษฎร

ประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวมอย่างน้อย 598 คน แบ่งเป็น สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 299 คน และ สส. แบบบัญชีรายชื่ออย่างน้อย 299 คน คิดเป็นอัตราส่วน 1 ต่อ 1 ในทางปฏิบัติอาจมี สส. เกินจำนวนได้ในกรณีที่มียุทธศาสตร์ได้รับ สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าจำนวน สส. ที่พึงจะได้รับทั้งหมดจากการคำนวณคะแนนที่ 2 กรณีนี้เรียกว่า “สมาชิกเกินส่วน” (Überhangmandat; Overhang seat) จึงจำเป็นต้องมีการจัดสรร สส. แบบบัญชีรายชื่อให้แก่พรรคต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้แต่ละพรรคได้รับ สส. ตามสัดส่วนคะแนนที่ได้รับทั้งหมด กรณีนี้เรียกว่า “สมาชิกปรับสัดส่วน” (Ausgleichsmandat; Balancing seat) (3) ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดา (4) โดยแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตละคนจำนวน 299 เขต (5) ส่วนในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบปิด (Closed list) (6) โดยมีมลรัฐเป็นเขตเลือกตั้งจำนวน 16 เขต แต่ละมลรัฐจะได้รับการจัดสรรจำนวน สส. ตามสัดส่วนประชากร (7) ใช้วิธีคำนวณสูงสุด (Sainte-Laguë/Schepers method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้งจากคะแนนที่ 2 (8) กำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 5 ของคะแนนที่ 2 ทั้งประเทศ หรือได้รับ สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 3 คนขึ้นไป พรรคการเมืองจึงจะได้รับการจัดสรร สส. แบบบัญชีรายชื่อ (9) ผู้สมัครมีสิทธิลงสมัครในการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบพร้อมกันในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งเดียวกันได้ กรณีที่ผู้สมัครได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งและอยู่ในลำดับในบัญชีรายชื่อที่จะได้รับเลือกตั้งด้วยนั้น ผู้สมัครในบัญชีรายชื่อลำดับถัดไปก็จะได้รับเลือกตั้งแทน (10) สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยใช้มติเสียงข้างมากเด็ดขาด (German Bundestag, 2023)

ใน ค.ศ. 2023 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิกไม่เกิน 630 คน และยกเลิกข้อยกเว้นเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำกรณีที่พรรคการเมืองได้รับ สส. แบบแบ่งเขต 3 คน ทำให้พรรคการเมืองจะต้องได้รับคะแนนตั้งแต่ร้อยละ 5 ขึ้นไปเท่านั้น จึงจะได้รับการจัดสรร สส. แบบบัญชีรายชื่อ อย่างไรก็ตามกฎหมายดังกล่าวยังอยู่ระหว่างการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ หากไม่มีปัญหาขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญก็จะมีผลบังคับใช้ตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไป ค.ศ. 2025 เป็นต้นไป (Deutsche Welle, 2023)

ประเทศนิวซีแลนด์

ประเทศนิวซีแลนด์มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา มีรูปแบบของรัฐเป็นราชอาณาจักรและเป็นรัฐเดี่ยว รัฐสภาของประเทศนิวซีแลนด์ (Parliament) ประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 120 คนมาจากการเลือกตั้งที่จัดขึ้นทุก 3 ปี เดิมใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดาเขตละคน แต่มีการปฏิรูประบบเลือกตั้งเป็นระบบสัดส่วนผสม (Mixed-member proportional; MMP) สำเร็จผ่านการทำประชามติใน ค.ศ. 1993 และมีการเลือกตั้งด้วยระบบสัดส่วนผสมเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1996 เป็นต้นมา

ระบบสัดส่วนผสมในประเทศนิวซีแลนด์มีลักษณะสำคัญ 10 ข้อดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 2 คะแนน ได้แก่ คะแนนที่ 1 สำหรับเลือกตั้งผู้สมัครในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง คะแนนที่ 2 สำหรับเลือกตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ โดยคะแนนที่ 2 จะถูกนำมาใช้เพื่อคำนวณจำนวนสมาชิกที่แต่ละพรรคการเมืองพึงจะได้รับทั้งหมดตามสัดส่วนคะแนนเสียงที่

ได้รับทั้งประเทศ (2) รัฐสภาประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวมอย่างน้อย 120 คน แบ่งเป็นสมาชิกแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 72 คน และสมาชิกแบบบัญชีรายชื่ออย่างน้อย 48 คน คิดเป็นอัตราส่วน 3 ต่อ 2 ในทางปฏิบัติอาจมีสมาชิกเกินจำนวนได้ ในกรณีที่มิพรรคได้รับสมาชิกแบบแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าจำนวนสมาชิกที่พึงจะได้รับทั้งหมดจากการคำนวณคะแนนที่ 2 กรณีนี้เรียกว่า “สมาชิกเกินส่วน” (Overhang seat) (3) ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดา (4) โดยแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตละคนจำนวน 72 เขต (5) ส่วนในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบปิด (Closed list) (6) โดยมีประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง (7) ใช้วิธีค่าเฉลี่ยสูงสุดตัดแปลง (Modified Sainte-Laguë method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้งจากคะแนนที่ 2 (8) กำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 5 ของคะแนนที่ 2 ทั้งประเทศ หรือได้รับสมาชิกแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 1 คนขึ้นไป พรรคการเมืองจึงจะได้รับการจัดสรรสมาชิกแบบบัญชีรายชื่อ (9) ผู้สมัครมีสิทธิลงสมัครในการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบพร้อมกันในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งเดียวกันได้ กรณีที่ผู้สมัครได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งและอยู่ในลำดับในบัญชีรายชื่อที่จะได้รับเลือกตั้งด้วยนั้น ผู้สมัครในบัญชีรายชื่อลำดับถัดไปก็จะได้รับเลือกตั้งแทน (10) ไม่มีการกำหนดว่าพรรคการเมืองจะต้องแจ้งบัญชีรายชื่อผู้ที่พรรคการเมืองจะเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี โดยธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ (Constitutional Convention) ผู้สำเร็จราชการจะแต่งตั้งหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีสมาชิกมากที่สุดที่สามารถรวบรวมเสียงข้างมากในรัฐสภาได้มากพอที่จะสามารถบริหารประเทศในระบบรัฐสภาได้ (Electoral Commission New Zealand, 2023; Department of the Prime Minister and Cabinet, 2023)

ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 ฉบับเสนอสถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ

หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ได้มีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ” โดยมี บรรดาศักดิ์ อวอร์ดโน เป็นประธาน เพื่อจัดทำร่างรัฐธรรมนูญเสนอต่อสภาปฏิรูปแห่งชาติ เพื่อลงมติใน พ.ศ. 2558 แต่ไม่ผ่านการลงมติทำให้ไม่ได้มีการประกาศใช้ โดยร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 กำหนดให้ประเทศไทยมีรัฐสภาที่ประกอบไปด้วยสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งโดยตรง และวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งโดยตรง การเลือกกันเอง และการสรรหา โดยที่สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 450 คนแต่ไม่เกิน 470 คน มีวาระ 4 ปี และมาจากการเลือกตั้งด้วยระบบสัดส่วนผสม เนื่องจากคณะกรรมการฯ ต้องการให้ระบบที่สมดุลระหว่างความนิยมที่ประชาชนมีต่อพรรคการเมืองและจำนวน สส. ที่แต่ละพรรคการเมืองจะได้รับ (คณะกรรมการการยกร่างรัฐธรรมนูญ, 2558)

ระบบสัดส่วนผสมตามร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 มีลักษณะสำคัญ 10 ข้อดังต่อไปนี้ (1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 2 คะแนน ได้แก่ คะแนนที่ 1 สำหรับเลือกตั้งผู้สมัครในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง คะแนนที่ 2 สำหรับเลือกตั้งพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ โดยคะแนนที่ 2 จะถูกนำมาใช้เพื่อคำนวณจำนวน สส. ที่แต่ละพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองพึงจะได้รับทั้งหมดตามสัดส่วนคะแนนเสียงที่ได้รับทั้งประเทศ (2) สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท ไม่น้อยกว่า 450 คนแต่ไม่เกิน 470 คน แบ่งเป็น สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 250 คน และ สส.

แบบบัญชีรายชื่อไม่น้อยกว่า 200 คนแต่ไม่เกิน 220 คน คิดเป็นอัตราส่วน 5 ต่อ 4 โดยอาจเกิดกรณีที่มี สส. เกินจำนวน 450 ได้ ในกรณีที่มีพรรคได้รับ สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าจำนวน สส. ที่พึงจะได้รับทั้งหมดจากการคำนวณคะแนนที่ 2 กรณีนี้เรียกว่า สส. ส่วนเกิน (Overhang seat) (3) ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดา แต่ไม่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ (4) โดยแบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตละคนจำนวน 250 เขต (5) ส่วนในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (Open list) โดยประชาชนมีสิทธิระบุด้วยว่าต้องการให้ผู้สมัครคนใดในบัญชีรายชื่อได้รับเลือกตั้ง 1 คน กรณีไม่ระบุก็ไม่ถือว่าเป็นบัตรเสียแต่ถือว่าสิทธิการจัดลำดับบัญชีรายชื่อ โดยผู้สมัครที่ได้คะแนนมากที่สุดจะได้รับเลือกตั้งก่อนตามลำดับ ตามด้วยผู้สมัครในบัญชีรายชื่อที่ไม่ได้คะแนนตามการจัดลำดับของพรรคการเมือง (6) กำหนดให้ใช้ภาคเป็นเขตเลือกตั้ง แบ่งออกเป็น 6 ภาคตามการแบ่งภาคเชิงภูมิศาสตร์ของประเทศไทย แต่ละภาคจะได้รับการจัดสรรจำนวน สส. ตามสัดส่วนประชากรโดยไม่จำเป็นต้องมีจำนวนใกล้เคียงกัน (7) ใช้วิธีค่าเฉลี่ยสูงสุด (Highest averages method; Sainte-Laguë method) ในการคำนวณผลการเลือกตั้งจากคะแนนที่ 2 (8) ไม่มีการกำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำที่พรรคการเมืองจะต้องได้รับจึงจะได้รับการจัดสรร สส. แบบบัญชีรายชื่อไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ (9) ไม่มีข้อห้ามผู้สมัครลงสมัครในการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบพร้อมกันไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ (10) นายกรัฐมนตรีต้องได้รับมติเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยมติเสียงข้างมากเด็ดขาด และต้องได้รับเลือกตั้งเป็น สส. ในกรณีที่แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้เป็น สส. ต้องได้มติเสียงข้างมากพิเศษ 2 ใน 3 (คณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ, 2558)

2.3 เปรียบเทียบระบบผสมคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 กับระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน

ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 กรุงเทพมหานครมี สส. ได้ 33 คน พรรคก้าวไกลได้รับ สส. มากถึง 32 คน แม้ว่าได้คะแนนเสียงรวมทุกเขตร้อยละ 44.14 และมีเพียง 1 เขตเท่านั้นที่ได้รับคะแนนเสียงเกินร้อยละ 50 ส่วนพรรคเพื่อไทยได้รับ สส. เพียง 1 คน แม้ว่าได้คะแนนเสียงร้อยละ 20.21 และคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ พรรคก้าวไกลได้คะแนนเสียงร้อยละ 49.85 พรรครวมไทยสร้างชาติได้คะแนนเสียงร้อยละ 19.65 ส่วนพรรคเพื่อไทยได้คะแนนเสียง 18.70 (คณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2566) แต่หากมีการใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน พรรคก้าวไกลจะได้รับ สส. ประมาณ 16-17 คน พรรครวมไทยสร้างชาติจะได้รับ สส. ประมาณ 6-7 คน ส่วนพรรคเพื่อไทยจะได้รับ สส. ประมาณ 6 คนแทน เมื่อทำการเปรียบเทียบกับผลการเลือกตั้งภาพรวมทั้งประเทศ พรรคก้าวไกลได้คะแนนเสียงร้อยละ 38.48 ได้รับ สส. ทั้งหมด 151 คน พรรคเพื่อไทยได้คะแนนเสียงร้อยละ 29.22 ได้รับ สส. ทั้งหมด 141 คน พรรคพรรครวมไทยสร้างชาติได้คะแนนเสียงร้อยละ 12.70 ได้รับ สส. ทั้งหมด 36 คน (คณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2566) แต่หากมีการใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วน พรรคก้าวไกลก็อาจจะได้รับ สส. ประมาณ 190-195 คน พรรคเพื่อไทยอาจจะได้รับ สส. ประมาณ 145-150 คน ส่วนพรรครวมไทยสร้างชาติอาจจะได้รับ สส. ประมาณ 60-65 คนแทน

จากผลการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 เห็นได้ชัดว่าหากระบบเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงไปก็จะทำให้ผลการเลือกตั้งเปลี่ยนแปลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบเลือกตั้ง พฤติกรรมการออกเสียงลงคะแนนของผู้เลือกตั้งหรือพฤติกรรมการหาเสียงของผู้สมัครและพรรคการเมืองก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนานของประเทศไทยกับระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนจะใช้เกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้ง 3 เกณฑ์ในการวิเคราะห์

เกณฑ์ที่ 1 ประชาชนสามารถออกเสียงลงคะแนนได้ตรงตามความต้องการและผลการเลือกตั้งสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนหรือไม่

แม้ว่าระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนานที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจะไม่มีปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของน้ำหนักคะแนนเสียงอย่างมีนัยยะสำคัญต่อผลการเลือกตั้งหรือการตัดสินใจออกเสียงลงคะแนนของประชาชน แต่การใช้ระบบเสียงข้างมากธรรมดาเขตละคนสำหรับการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งถึง 400 เขต ทำให้ปัญหาคะแนนเสียงเสียเปล่าหรือปัญหา “คะแนนตกน้ำ” ยังมีผลกระทบต่อผลลัพธ์ของการเลือกตั้ง ทั้งยังทำให้เกิดผู้ชนะเสียงข้างน้อย และมีการรณรงค์หาเสียงให้ลงคะแนนเสียงอย่างมียุทธศาสตร์โดยผู้สนับสนุนของพรรคการเมืองด้วย (The Standard, 2566) พรรคการเมืองขนาดเล็กมีโอกาสได้รับเลือกตั้งน้อยกว่าพรรคการเมืองขนาดกลางและขนาดใหญ่ซึ่งส่งผลเชิงลบต่อการมีผู้แทนที่มาจากประชาชนหลากหลายกลุ่ม สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาระบบเลือกตั้งบิดเบือนเจตนารมณ์ของประชาชน และเป็นปัญหาที่เกิดจากพื้นฐานของระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนาน ระบบผสมคู่ขนานจึงเป็นระบบที่มีปัญหาทั้งในเชิงการให้ประชาชนสามารถออกเสียงลงคะแนนได้ตรงตามความต้องการและปัญหาผลการเลือกตั้งไม่สะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชน ในขณะที่หากมีการใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนก็จะทำให้ประชาชนสามารถออกเสียงลงคะแนนได้โดยไม่ต้องกังวลว่าคะแนนจะตกน้ำหรือไม่จำเป็นต้องเลือกตั้งอย่างมียุทธศาสตร์ แต่สามารถเลือกตั้งได้ตรงตามความต้องการซึ่งก็จะส่งผลให้การเลือกตั้งสะท้อนเจตนารมณ์ของทั้งฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อยตามสัดส่วนได้ดียิ่งขึ้น

เกณฑ์ที่ 2 ผลการเลือกตั้งนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพหรือไม่

ระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนานถูกนำมาใช้ในประเทศไทยด้วยวัตถุประสงค์ต้องการแก้ไขปัญหาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลในช่วงก่อน พ.ศ. 2540 จึงมุ่งให้เกิดพรรคการเมืองขนาดใหญ่และลดจำนวนพรรคขนาดเล็ก (ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล, 2552, น. 108) หลังการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 และการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2548 ก็ทำให้พรรคไทยรักไทยประสบความสำเร็จและสามารถเป็นรัฐบาลที่มีความเข้มแข็งมากได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้พรรคฝ่ายค้านที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำได้คะแนนเสียงน้อยมากจนฝ่ายค้านอ่อนแอจนไม่สามารถตรวจสอบถ่วงดุลรัฐบาลได้ การทำงานในรัฐสภาไม่มีประสิทธิภาพ แต่สำหรับการเลือกตั้ง พ.ศ. 2566 พรรคก้าวไกลชนะการเลือกตั้งและได้เชิญพรรคเพื่อไทยและพรรคการเมืองอื่นๆ ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลที่รวมคะแนนเสียงได้มากถึง 310 เสียง และมีแนวโน้มว่าจะสามารถเป็นรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพได้ในระบบการเมืองปกติ เมื่อเปรียบเทียบการใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในต่างประเทศพบว่า

ประเทศส่วนใหญ่ที่ใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนจะมีรัฐบาลผสม แต่มีลักษณะเป็นรัฐบาลผสมที่มีเสถียรภาพ และมีประสิทธิภาพในการทำงาน ที่ผลการเลือกตั้งที่สะท้อนเจตนารมณ์ของทางฝ่ายเสียงข้างมากและฝ่ายเสียงข้างน้อยได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงทำให้รัฐสภาทำงานโดยต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์ของประเทศไทยนั้น มักเกิดปัญหา สส. ย้ายพรรคอย่างไม่ยึดถือในหลักการของพรรคหรือไม่คำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนที่เลือกตั้งตนเข้าไป การจะนำระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมาใช้ควรต้องมีมาตรการแวดล้อมอื่น ๆ ที่จะจัดการปัญหาดังกล่าวด้วย

เกณฑ์ที่ 3 ระบบเลือกตั้งง่ายต่อการทำความเข้าใจและการจัดการเลือกตั้งหรือไม่

ระบบเลือกตั้งผสมคู่ขนานมีการเลือกตั้ง 2 ประเภทแตกต่างกัน จึงทำให้เป็นระบบที่อาจจะทำความเข้าใจได้ง่าย แต่ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2566 มีบัตรเสียเกือบ 1.5 ล้านใบ ทั้งในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งการที่กำหนดให้ผู้สมัครแบบแบ่งเขตมีหมายเลขแตกต่างกับหมายเลขของพรรคการเมือง ทั้งยังมีหมายเลขแตกต่างจากผู้สมัครพรรคเดียวกันในเขตอื่นด้วยนั้น เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้ผู้เลือกตั้งสับสนจนเกิดการลงคะแนนผิดได้ สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการระบบเลือกตั้งก็ส่งผลต่อการทำความเข้าใจระบบเลือกตั้งโดยประชาชน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในต่างประเทศที่แม้ว่าอาจมีความซับซ้อนกว่า แต่ก็ได้มีการปรับใช้อย่างประสบความสำเร็จ แสดงให้ประชาชนก็สามารถทำความเข้าใจได้โดยไม่ยากจนเกินไป หากมีการจัดการเลือกตั้งอย่างรอบคอบ

สรุปแม้ว่าระบบผสมคู่ขนานของประเทศไทยจะเป็นความพยายามที่จะใช้ระบบเสียงข้างมากและระบบสัดส่วนเข้าด้วยกัน แต่ก็ยังมีปัญหาทั้งในด้านการสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนและการนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพ รวมไปถึงปัญหาความยุ่งยากในการจัดการเลือกตั้ง จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบจึงเห็นได้ว่าระบบสัดส่วนมีศักยภาพดีกว่าระบบผสมคู่ขนานที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว

3. แนวทางการปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในประเทศไทย

การจะปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนสำหรับการเลือกตั้ง สส. ในประเทศไทยนั้นต้องมีการพิจารณابนพื้นฐานของลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยซึ่งอย่างน้อยควรประกอบไปด้วย (1) การส่งเสริมการดำรงอยู่ต่อไปของระบบรัฐสภา (2) การส่งเสริมการมีตัวแทนในระดับพื้นที่เพื่อทดแทนการกระจายอำนาจที่ไม่สมบูรณ์ โดยในหัวข้อนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 หัวข้อย่อย ได้แก่ แนวทางที่ 1 ระบบเลือกตั้งสัดส่วนบัญชีรายชื่อ แนวทางที่ 2 ระบบเลือกตั้งสัดส่วนผสม

3.1 แนวทางที่ 1 ระบบเลือกตั้งสัดส่วนบัญชีรายชื่อ

ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อที่จะนำมาปรับใช้ในประเทศไทยควรมีลักษณะสำคัญ 7 ข้อ ตามแนวทางของประเทศนอร์เวย์ ประเทศฟินแลนด์ ประเทศสวีเดน ดังต่อไปนี้

(1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 1 คะแนน สำหรับเลือกตั้ง “พรรคการเมือง” หรือ “ผู้สมัครรายบุคคล” ก็ได้ ในกรณีเลือกตั้งผู้สมัครรายบุคคลคะแนนของผู้สมัครแต่ละคนจะถูกนำไปรวมกันเป็นคะแนนของบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองที่ผู้สมัครสังกัด (2) ใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (Open list) ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนรายบุคคลเกินร้อยละ 5 ของคะแนนที่พรรคการเมืองได้รับจะได้รับเลือกตั้งก่อนตามลำดับ และเมื่อไม่มีผู้สมัครที่ได้รับคะแนนรายบุคคลเกินร้อยละ 5 แล้ว ก็ให้จัดสรรผู้แทนราษฎรตามลำดับในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมือง (3) แบ่งเขตเลือกตั้งตามจังหวัด 76 จังหวัดและกรุงเทพมหานคร แต่ละเขตเลือกตั้งมี สส. อย่างน้อย 2 คนขึ้นไปตามสัดส่วนประชากร และสอดคล้องกับแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยที่มีจังหวัดเป็นหน่วยลำดับการปกครองที่ใหญ่ที่สุด (4) สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท รวม 500 คน แบ่งเป็นสมาชิกจากเขตเลือกตั้ง 400 คน และสมาชิกสัดส่วน 100 คน เนื่องจากประเทศไทยมีประชากร 66 ล้านคน ดังนั้นการกำหนดให้ผู้แทนราษฎรมากกว่าประเทศกรีซจะทำให้การตอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นไปได้จริงมากขึ้น (5) กำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 1 ของคะแนนรวมทั้งประเทศ จะทำให้แต่ละพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งได้รับ สส. ประมาณอย่างน้อย 5 คน ซึ่งจะส่งเสริมความหลากหลายในสภาโดยไม่กระทบกระบวนการทำงานของสภามากเกินไป (6) ใช้วิธีคำนวณสัดส่วนในการคำนวณผลการเลือกตั้ง (7) พรรคการเมืองไม่ต้องแจ้งบัญชีรายชื่อผู้ที่พรรคการเมืองจะเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยใช้มติเสียงข้างมากเด็ดขาด

3.2 แนวทางที่ 2 ระบบเลือกตั้งสัดส่วนผสม

ระบบสัดส่วนผสมที่จะนำมาปรับใช้ในประเทศไทยควรมีลักษณะสำคัญ 10 ข้อ ตามแนวทางของประเทศเยอรมัน ประเทศนิวซีแลนด์ และร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2558 ดังต่อไปนี้

(1) ประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละ 2 คะแนน ได้แก่ คะแนนที่ 1 สำหรับเลือกตั้งผู้สมัครในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง คะแนนที่ 2 สำหรับเลือกตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ โดยคะแนนที่ 2 จะถูกนำมาใช้เพื่อคำนวณจำนวน สส. แต่ละพรรคการเมืองพึงจะได้รับทั้งหมดตามสัดส่วนคะแนนเสียงที่ได้รับทั้งประเทศ (2) สภาผู้แทนราษฎรประกอบไปด้วยสมาชิก 2 ประเภท 500 คน แบ่งเป็น สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 300 คน และ สส. แบบบัญชีรายชื่อ 200 คน คิดเป็นอัตราส่วน 3 ต่อ 2 และกำหนดให้ไม่อาจเกิดกรณีที่มี สส. เกินจำนวน 500 คนได้ กล่าวคือไม่มี สส. เกินส่วน (Overhang seat) ในกรณีที่มีพรรคได้รับ สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้งเกินกว่าจำนวน สส. ที่พึงจะได้รับทั้งหมดให้จัดสรร สส. ให้แต่ละพรรคการเมืองตามสัดส่วนเท่านั้น (3) ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งใช้ระบบเลือกตั้งแบบอื่นที่ให้ผลได้ตรงตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากกว่าระบบเลือกตั้งตามเสียงข้างมากธรรมดาเขตละคน (FPTP) เช่น Alternative vote หรือ Approval voting เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาผู้ชนะเสียงข้างน้อยในเขตเลือกตั้ง (4) แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตละคนจำนวน 300 เขต ตามจำนวน สส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง (5) ส่วนในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบปิด (Closed list) เนื่องจากมีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตแล้ว

การให้พรรคการเมืองมีอำนาจตัดสินใจเรียงลำดับผู้สมัครจะเป็นการส่งเสริมกระบวนการทำงานและส่งเสริมระบบพรรคการเมืองได้ดีกว่าระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (6) โดยมีประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง เนื่องจากประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวจึงอาจจะไม่เหมาะสมที่จะแบ่งประเทศออกเป็นภาคหรือภูมิภาคโดยไม่ได้ยึดโยงกับการบริหารราชการแผ่นดิน (7) ใช้วิธีคำนวณสูงสุดตัดสินในการคำนวณผลการเลือกตั้งจากคะแนนที่ 2 (8) กำหนดเกณฑ์คะแนนขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละ 1 ของคะแนนที่ 2 ทั้งประเทศ หรือได้รับสมาชิกแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 1 คนขึ้นไป พรรคการเมืองจึงจะได้รับการจัดสรรสมาชิกแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งจะทำให้แต่ละพรรคการเมืองได้ สส. ประมาณอย่างน้อย 5 คน ซึ่งก็จะทำให้ไม่เกิด “เบี้ยหัวแตก” ในสภามากเกินไป และจะส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายในสภาโดยไม่กระทบต่อกระบวนการทำงานของสภามากเกินไป (9) ผู้สมัครมีสิทธิลงสมัครในการเลือกตั้งทั้ง 2 แบบพร้อมกันในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งเดียวกันได้ กรณีที่ผู้สมัครได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งและอยู่ในลำดับในบัญชีรายชื่อที่จะได้รับเลือกตั้งด้วยนั้น ผู้สมัครในบัญชีรายชื่อลำดับถัดไปก็จะได้รับเลือกตั้งแทน (10) พรรคการเมืองไม่ต้องแจ้งบัญชีรายชื่อผู้ที่พรรคการเมืองจะเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี สภาผู้แทนราษฎรเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีโดยใช้มติเสียงข้างมากเด็ดขาด

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การเลือกใช้ระบบเลือกตั้งต้องหาสมดุลระหว่าง (1) การเป็นระบบที่ให้ผลตรงตามเจตนารมณ์ของประชาชน (2) การเป็นระบบที่จะนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพ (3) การเป็นระบบที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจและจัดการเลือกตั้ง จากการศึกษาพบว่าระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนทั้ง 2 ระบบ ได้แก่ ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อและระบบสัดส่วนผสม มีศักยภาพที่จะทำให้เกิดสมดุลระหว่างเกณฑ์การตัดสินระบบเลือกตั้งทั้ง 3 เกณฑ์ได้ดีกว่าระบบผสมคู่ขนานตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2564 อย่างไรก็ตาม การจะนำระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมาปรับใช้สำหรับการเลือกตั้ง สส. ในประเทศไทยจะต้องคำนึงถึงลักษณะโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่าประเทศไทยควรพิจารณานำระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนมาใช้สำหรับการเลือกตั้ง สส. ในประเทศไทย โดยอาจทำได้ 2 ลักษณะ (1) ใช้ระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ และ (2) ใช้ระบบสัดส่วนผสม และแม้ว่าทั้ง 2 ระบบมีศักยภาพที่จะสะท้อนเจตนารมณ์ของประชาชนและนำไปสู่ระบบการเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีเสถียรภาพได้ แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าระบบสัดส่วนผสมมีความเหมาะสมกับประเทศไทยมากกว่าระบบสัดส่วนบัญชีรายชื่อ เนื่องจากประชาชนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้ 2 คะแนน คือ เลือกตั้งผู้สมัครรายบุคคลในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและเลือกตั้งพรรคการเมืองในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างสมดุลระหว่างการเป็นผู้แทนในพื้นที่และการสนับสนุนนโยบายหรือ

อุดมการณ์ในระดับชาติได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยแวดล้อมของระบบเลือกตั้งสัดส่วนผสมที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เช่น เกณฑ์คะแนนขั้นต่ำ ระบบเลือกตั้งที่จะนำมาใช้แทนระบบเสียงข้างมากธรรมดาในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง การส่งเสริมประชาธิปไตยภายในพรรคการเมือง การคัดเลือกผู้สมัคร รูปแบบของกฎหมายว่าด้วยระบบเลือกตั้ง หรือปรับใช้ระบบเลือกตั้งตามสัดส่วนในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาขอเน้นย้ำว่ากระบวนการปฏิรูประบบเลือกตั้งควรต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เนื่องจากการเลือกตั้งไม่ใช่เป็นเพียงกติกาของนักการเมืองและพรรคการเมืองเท่านั้น แต่เป็นกลไกการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชนในการกำหนดทิศทางของประเทศ การจะนำระบบเลือกตั้งใดมาใช้ควรต้องมีการศึกษาโดยละเอียดถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง/References

- คณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2566). รายงานผลการเลือกตั้ง สส. ปี พ.ศ. 2566 อย่างเป็นทางการ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566 จาก <https://official.ectreport.com/overview>.
- คณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ. (2558). ตารางสรุปเจตนารมณ์รายมาตราของร่างรัฐธรรมนูญฯ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566 จาก https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution/more_news.php?cid=65.
- ประชาไท. (2565). ไพบูลย์ แจงพรรคคลับโพลด์เซอร์ไพรส์นโยบาย ปลั่งประชารัฐ แค้นการปรับยุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566 จาก <https://prachatai.com/journal/2022/05/98788>.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (รอตีพิมพ์). ประเด็นสำคัญที่พึงมีการแก้ไขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560: การได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. บทความวิชาการนำเสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). ปัญหาของระบบเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ 2550. ใน *รวมบทความงานวิชาการประจำปี พ.ศ. 2550 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 3*. (น. 107-143). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ขุนเทพ ศิริพงษ์. (2561). กฎหมายเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 47(2), 301-329.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (6 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134. ตอนที่ 40ก. หน้า 1-90.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2564. (21 พฤศจิกายน 2564). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 138. ตอนที่ 76ก. หน้า 1-4.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2564). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อานกฎหมาย.
- ไอลอว์. (2565). เปิดสถิติ “สภาอับปาง” ล่ม 15 ครั้งภายใน 3 ปี ยิ่งรัฐบาลขัดแย้ง ยิ่งล่มบ่อย. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566 จาก <https://ilaw.or.th/node/6077>.

- Reynolds, A., Reilly, B., & Ellis, A. (2008). *Electoral system design: The new international IDEA handbook*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Department of the Prime Minister and Cabinet. (2023). *Elections*. Retrieved July 31, 2023, from <https://www.dpmc.govt.nz/our-business-units/cabinet-office/support>.
- Deutsche Welle. (2023). *Germany passes law to shrink its XXL parliament*. Retrieved June 20, 2023, from <https://www.dw.com/en/germany-passes-law-to-shrink-its-xxl-parliament/a-64471203>.
- Electoral Commission New Zealand. (2023). *What is MMP?*. Retrieved June 20, 2023, from <https://elections.nz/democracy-in-nz/what-is-new-zealands-system-of-government/>.
- German Bundestag. (2023). *Elections*. Retrieved June 20, 2023, from <https://www.bundestag.de/en/parliament/elections>.
- Inter-Parliamentary Union. (2022). *Compare data on Parliaments*. Retrieved July 31, 2023, from https://data.ipu.org/compare?field=chamber%3A%3Afield_electoral_system&structure=any__lower_chamber#map.
- Ministry of Justice Finland. (2020). *The Finnish Election System: Overview*. Retrieved June 20, 2023, from <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-792-2>.
- Royal Commission on the Electoral System. (1986). *Report of the Royal Commission on the Electoral System Towards a Better Democracy*. Retrieved June 20, 2023, from <https://elections.nz/democracy-in-nz/what-is-new-zealands-system-of-government/report-of-the-royal-commission-on-the-electoral-system/>.
- Stortinget. (2021). *Parliamentary Election*. Retrieved June 20, 2023, from <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/Elections/>.
- Swedish Parliament. (2023). *Elections to the Riksdag*. Retrieved June 20, 2023, from <https://www.riksdagen.se/en/how-the-riksdag-works/democracy/>.
- The Standard. (2566). *เลือกตั้ง 2566 : เพื่อไทยตอบ เลือกตั้งอย่างมียุทธศาสตร์ สร้างความกลัวหรือความหวังกันแน่*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2566 จาก <https://thestandard.co/the-standard-debate-end-game-23/>.
- Valgdirektoratet. (2021). *Parliamentary Elections*. Retrieved June 20, 2023, from <https://www.valg.no/en/elections2/elections-in-norway/elections-to-the-storting--parliamentary-elections/>.